

EXISTUJÍ V ČR MECHANISMUSY UMOŽŇUJÍCÍ NAPLNĚNÍ EVROPSKÉHO KONCEPTU CELOŽIVOTNÍHO UČENÍ?

Hana Čiháková, Helena Marinková

Abstrakt: Evropský koncept celoživotního učení (CŽU) jako jeden z cílových prvků Lisabonské strategie zahrnuje pod pojem CŽU jak učení v průběhu celého života, tak učení „v celé šíři života“, tj. v rámci formálního i neformálního vzdělávání a informálního učení. K tomu, aby výsledky učení ve všech prostředích mohly být učícím se formálně uznávány a certifikovány, existují v řadě zemí EU mechanismy, které souhrnně nazýváme identifikace, hodnocení a uznávání výsledků neformálního vzdělávání a informálního učení. Dosud vyvinuté systémy často vznikaly v jednotlivých zemích EU izolovaně, proto byly následně připraveny tzv. Společné evropské principy, jejichž cílem je zvýšit srovnatelnost výsledků učení i systémů identifikace, hodnocení a uznávání a podpořit tak realizaci evropského prostoru CŽU.

Klíčová slova: celoživotní učení, neformální vzdělávání, informální učení, Společné evropské principy.

Abstract: The European conception of lifelong learning (LLL) as one of target elements of the Lisbon Strategy comprises under the term of LLL both learning throughout the whole life (Lifelong Learning) and learning “in the whole wideness of life”, i.e. within formal and non-formal education and informal learning (Lifewide Learning). To be able to recognize and formally certificate learning achieved by learners in various contexts a number of EU countries developed mechanisms which are generally called identification and validation of non-formal and informal learning. These so far created systems were often developed in isolation within individual EU countries and therefore the preparation of so called Common European Principles followed. The main goal of the Common European Principles is to improve comparability of learning as well as systems for its identification, assessment and recognition and through this to support implementation of the European area of LLL.

Key words: lifelong learning, non-formal and informal learning, Common European Principles.

VÝCHODISKA

V mnoha evropských dokumentech vzdělávací politiky je možné se poměrně často setkat s požadavky týkajícími se **uznávání výsledků předchozího učení**. Uznávání výsledků předchozího učení velmi úzce souvisí s **konceptem celoživotního učení**. Je vnímáno jako klíčové stadium zavedení strategie celoživotního učení, ve které jsou spojovány jak výsledky různých forem učení¹ ve všech oblastech života (lifewide learning), tak výsledky učení realizovaného v různých životních etapách (lifelong learning)².

Důvody vedoucí k vytváření možností pro uznávání výsledků předchozího učení vyplývají především z potřeby umožnit co nejširší populaci zlepšit její situaci na trhu práce nebo usnadnit její vstup do dalšího vzdělávání. Potřeba nových dovedností a znalostí a jejich soustavné inovace i cennost potřebných zkušeností a vhodných osobnostních vlastností a postojů si vyžádala nový – širší a rozmanitější – pohled na kompetence. Proto začaly být připravovány a vyvíjeny procesy, jejichž cílem je identifikace, hodnocení a uznávání celé řady dovedností, vědomostí a kompetencí, které lidé získávají v průběhu života v různých souvislostech, např. ve vzdělávání, práci a volnočasových aktivitách. Tyto procesy jsou v zemích EU souhrnně označovány jako **identification and validation of non-formal and informal learning (IVNIL)**.

¹ Přílohu textu tvoří tabulka definic pojmů formální vzdělávání/učení; neformální vzdělávání/učení; informální učení.

² DESCY, P., TESSARING, M. *Profesní příprava a učení směřující k získávání kompetencí*. Praha, NÚOV, 2003, rkp. překladu.

PROCES UZNÁVÁNÍ

Systémy uznávání mohou vést k formativní nebo sumativnímu hodnocení. **Formativní hodnocení** má často spíše charakter poradenství než vlastního hodnocení jak jej známe ze školské praxe. Jeho cílem je napomoci ujasnění potřeb další přípravy jednotlivce. Jedná se o hodnocení individuálních kompetencí hodnoceného, které nejsou poměřovány s žádným standardem. Samo hodnocení je majetkem hodnoceného, který jej však může – pokud uzná za vhodné – použít např. pro zlepšení své pozice v zaměstnání. V některých zemích je formativní hodnocení zohledňováno při případném dalším studiu hodnoceného – např. výjimkou z konání některých zkoušek či získáním určitého počtu kreditů.

Sumativní funkce hodnocení výsledků předchozího učení je pak naplňována možností získání certifikátu osvědčujícího příslušnou kvalifikaci a uznávaného světem práce. Hodnocení bývá vztahováno k určitým standardům – zaměstnavatelským, vzdělávacím, odvětvovým apod. s národní či jinou platností.

Proces IVNIL je časově poměrně náročný, nejobsáhlejší částí je tzv. shromažďování důkazů o znalostech, dovednostech a kompetencích, kterými klient disponuje. Podařilo se identifikovat následující metody³, které jsou v této fázi nejčastěji využívány, samozřejmě s tím, že se v průběhu vlastního procesu vhodně kombinují a doplňují, aby získané informace byly co nejvíce komplexní.

- a) **zkouška**: nepatří mezi metody stěžejní, její využití se doporučuje v především v případech, kdy klient získal určité znalosti, dovednosti či kompetence v rámci neformálního vzdělávání;
- b) **prohlášení**: klient svým prohlášením stvrzuje, že má znalosti, dovednosti či kompetence odpovídající určité části hodnotícího standardu či kurikula, tato metoda se z našeho pohledu nejeví jako zcela důvěryhodná;
- c) **pracovní činnost**: klient vykonává pracovní činnost (v reálném nebo simulovaném prostředí) a hodnotitelé jej podle předem specifikovaných pokynů pozorují. Zpracované záznamy pozorování tvoří východisko pro rozhodování o tom, zda klientovy dovednosti, znalosti či kompetence odpovídají hodnotícímu standardu;
- d) **svědectví**: jsou strukturovaná dobrozdání o klientových dovednostech, znalostech a kompetencích, která poskytuje např. jeho zaměstnavatel (přímý nadřízený, kolega apod.) či zákazník, odběratel výsledků jeho pracovní činnosti.

Získané důkazy jsou dokumentovány – nejčastějším způsobem dokumentace je tzv. **portfolio**, jehož obsah tvoří nejen získané důkazy, ale klientův životopis a všechny relevantní informace o pracovní kariéře, vzdělávání, odborné přípravě apod. Portfolio je hodnoceno komisí, která rozhoduje o tom, zda poskytnuté důkazy osvědčují, že klient získal znalosti, dovednosti a kompetence odpovídající hodnotícímu standardu.

NĚKTERÉ PROBLÉMY SPOJENÉ S UZNÁVÁNÍM VÝSLEDKŮ PŘEDCHOZÍHO UČENÍ

S procesem uznávání výsledků předchozího učení je spojena řada problémů plynoucích z faktu, že **informální učení je převážně učení založené na zkušenostech**. Takto získané kompetence jsou obtížně srovnatelné s výsledky formálního vzdělávání. Učení založené na zkušenostech má totiž zpravidla implicitní charakter, učící se si často ani neuvědomuje rozsah svého učení (proto se mluví o identifikaci výsledků učení).

Učení ve formálním vzdělávání má naopak převážně explicitní charakter a očekává se v něm, že učící se je schopen vyjádřit, co se naučil (např. při písemné zkoušce)⁴. Formální vzdělávání je realizováno podle kurikula, které je často vymezováno pomocí vědomostí a dovedností, zdůrazňuje spíše obecné principy než jejich specifické aplikace, ty mají často pouze ilustrativní charakter. Zkušenostní učení poskytuje učícím se know-how, které se výrazně odlišuje od výsledků formálního vzdělávání.

³ COLARDYN, D., BJØRNAVOLD, J. *Validation of Formal, Non-Formal and Informal Learning: policy and practices in EU Member States*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd 2004.

⁴ HAGER, P. Recognition of Informal learning: challenges and issues. *Journal of Vocational Education and Training*. Roč. 50, 1998, č. 4, s. 521–535.

Podstatnou překážkou bránící přijímání uznávání výsledků předchozího učení může v řadě případů být i obecně vžitá představa, ve které jsou teoretické vědomosti ceněny výrazně výše než vědomosti praktické. Proto je také formální vzdělávání považováno za cennější než zkušenostní učení a pro řadu jedinců je kvalita vzdělání určena počtem let strávených ve školních lavicích.

Na předpokládanou rozdílnost výsledků formálního a neformálního vzdělávání a informálního učení a jejich struktury lze reagovat různě. Jedním z možných přístupů je tzv. **ekvivalence**, tedy prohlášení o srovnatelnosti určitých výsledků předchozího učení s určitými výsledky formálního vzdělávání při vědomí si jejich rozdílu. Další možnou cestou je vytvořit pro uznávání výsledků předchozího učení specifické hodnotící standardy, které nebudou totožné se standardy pro počáteční vzdělávání. To předpokládá i vytvoření nových certifikátů pro oblast uznávání výsledků předchozího učení, které by však měly být do jisté ekvivalentní s certifikáty počátečního vzdělávání.

SPOLEČNÉ EVROPSKÉ PRINCIPY

V mnoha evropských zemích jsou vyvíjeny výše zmíněné systémy již dlouhá léta. Tyto systémy jsou však do značné míry rozdílné, využívají odlišné metody a nástroje, a to znesnadňuje vzájemnou srovnatelnost jejich výstupů v mezinárodním měřítku.

Proto byly vytvořeny Společné evropské principy (Common European Principles for the identification and validation of non-formal and informal learning), jejichž uplatňování ve všech zemích EU by mělo podpořit vzájemné mezinárodní uznávání výsledků předchozího učení a obecně tak přispět k rozvoji **systému celoživotního učení**, propojení všech druhů učení, usnadnění vstupu lidí do vzdělávání a využití výsledků učení (bez ohledu na to kde byly získány) v životě i práci.

FORMÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ/UČENÍ	
ZDROJ	
CEDEFOP 2003	Učení, které probíhá organizovaně a strukturovaně (ve škole, v centru odborné přípravy nebo na pracovišti) a je výslovně jako učení označováno (co do cílů, času a prostředků). Formální učení je z hlediska toho, kdo se učí, záměrnou činností. Zpravidla vede k certifikaci.
ISCED 1997	Formální vzdělávání (nebo počáteční nebo běžné školní a univerzitní vzdělávání): Vzdělávání poskytované v rámci systému škol, univerzit a jiných běžných vzdělávacích institucí, které obvykle tvoří nepřerušovaný „žebříček“ běžného vzdělávání pro děti a mládež, začínající obvykle ve věku pěti až sedmi let a končící ve věku 20 až 25 let. V některých zemích tvoří horní částí „žebříčku“ systematicky uspořádané programy, kde se střídá práce a studium, uskutečňované v běžných školách a vysokoškolských institucích: takové programy jsou známy jako „duální systém“ nebo se používá ekvivalentních termínů běžných v jednotlivých zemích.
EK COMMUNICATION ON LIFELONG LEARNING	Formální učení je typicky poskytováno vzdělávací institucí, strukturováno (z hlediska vzdělávacích cílů, doby učení nebo učebních podpor) a vede k certifikaci. Formální učení je z pohledu učícího se záměrným učením.
NEFORMÁLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ/UČENÍ	
CEDEFOP 2003	Učení začleněné do záměrných činností, které nejsou explicitně označovány jako učení (co do cíle, času a prostředků), ale učení je jejich významnou složkou. Neformální učení je z hlediska toho, kdo se učí, záměrné. Zpravidla nevede k certifikaci.

ISCED 1997	Neformální vzdělávání: Jakákoli systematická a trvale probíhající vzdělávací činnost, která přesně neodpovídá výše uvedené definici formálního vzdělávání. Neformální vzdělávání se proto může uskutečňovat jak v rámci vzdělávacích institucí, tak i mimo ně, a zahrnovat osoby všech věkových kategorií. V závislosti na zvyklostech v jednotlivých zemích může obsahovat vzdělávací programy poskytující základní gramotnost dospělým, základní vzdělávání dětí, které nechodí do školy, dovednosti nutné pro život a pro práci a obecné kulturní povědomí. Neformální vzdělávací programy nemusí nutně sledovat „žebříček“ systému a mohou mít různou délku.
EK COMMUNICATION ON LIFELONG LEARNING	Neformální učení není poskytováno vzdělávací institucí a typicky nevede k certifikaci. Nicméně je strukturováno (z hlediska vzdělávacích cílů, doby učení a učebních podpor). Neformální učení je z pohledu učícího se záměrným učením.
INFORMÁLNÍ UČENÍ	
CEDEFOP 2003	Učení, které je výsledkem činnosti v každodenním životě spjatých s prací, rodinou nebo s aktivitami ve volném čase. Není ani organizované, ani strukturované (co do cílů, času a prostředků). Informální učení je z hlediska toho, kdo se učí, většinou nezáměrné. Obvykle nevede k certifikaci. Poznámka: Informální učení se někdy označuje jako učení ze zkušenosti, bezděčné, neinstitucionální.
ISCED 1997	NENÍ DEFINOVÁNO
EK COMMUNICATION ON LIFELONG LEARNING	Informální učení je výsledkem denních životních činností vztahujících se k práci, rodině nebo volnému času. Není strukturované z hlediska vzdělávacích cílů, doby učení a nebo učebních podpor. Typicky nevede k certifikaci. Informální učení může být záměrné ale v mnoha případech je nezáměrné (nebo nahodilé).

Kontakt

Ing. Hana Čiháková; PhDr. Helena Marinková, Dr.
 Národní ústav odborného vzdělávání
 Weilova 1271, 102 00 Praha 10
 e-mail: cihakova@nuov.cz, marinkov@nuov.cz